

УДК 373.3.063

Віталій Чепіга, доцент кафедри музики і хореографії
Володимир Кривоховостов, старший викладач кафедри музики і хореографії
Сергій Чугай, провідний концертмейстер кафедри музики і хореографії
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У статті представлені музично-педагогічні умови та підходи розвитку молодших школярів на уроках музики. Автори приділяють велику увагу необхідності вивчення практичного досвіду вчителів музики та виконанню основних завдань сучасної школи – формуванню духовних цінностей учнів та гармонійному розвитку особистості учня.

Ключові слова: музичні цінності, творчий пошук, гармонійно розвинена особистість, індивідуальний підхід.

Лит. 5.

Віталій Чепіга, доцент кафедры музыки и хореографии
Владимир Кривоховостов, старший преподаватель кафедры музыки и хореографии
Сергей Чугай, ведущий концертмейстер кафедры музыки и хореографии
ГВУЗ “Донбасский государственный педагогический университет”

МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

В статье описаны музыкально-педагогические условия, которые способствуют гармоничному развитию личности ученика начальной школы на уроках музыки. Описаны способы решения этой важной задачи. Авторы уделяют большое внимание необходимости изучения практического опыта учителей музыки и выполнению основных задач современной школы – формированию духовных ценностей учащихся и гармоничное развитие личности ученика.

Ключевые слова: музыкальные ценности, творческий поиск, гармонично развитая личность, индивидуальный подход.

Vitaliy Chepiha, Associate Professor of the Music and Choreography Department
Volodymyr Kryvohvostov, Senior Lecturer of the Music and Choreography Department
Serhiy Chuhay, Leading Accompanist of the Music and Choreography Department
State Higher Education Institution “Donbass State Pedagogical University”

THE MUSICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF PUPILS OF ELEMENTARY SCHOOL AT MUSIC LESSONS

The article deals with the musical and pedagogical conditions which promote the process of harmoniously developed personality of pupils of elementary school at music lessons. The author describes the different ways of solving the important task. Much attention is paid to the necessity of learning the practical experience by the teachers of music and the ways of implementation the main tasks of modern school with the aim to form the moral values of pupils and the harmonious development of the individual student.

Keywords: the musical values, a creative research, the harmoniously developed personality, to promote.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Основними стратегічними завданнями школи на сучасному етапі розвитку освіти є виховання гармонійної особистості учня, розвиток його індивідуальності, творчих здібностей, самостійного мислення, формування духовного світу. Сьогодні між реально існуючими соціокультурними умовами і тими ціннісними орієнтаціями, що формувалися в нашому

суспільстві, виникла глибока суперечність, яка негативно впливає на відношення сучасних школярів до культури і моралі, мистецтва і життя, музики і творчості. Сучасні діти ростуть у новому інформаційному середовищі, яке заповнене ідеалами комерційної культури. Тому стає особливо актуальною здатність молодшої людини орієнтуватися у сфері естетичних цінностей життя і культури, вміти робити правильний та обґрунтований вибір. Така ситуація потребує вдосконалення навчально-виховного процесу на

уроках музики в закладах загальноосвітнього спрямування, загострює проблему формування відносно стійкої системи художніх цінностей підлітка, тобто його ціннісних орієнтацій [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив визначити музично-педагогічні умови розвитку молодших школярів на уроках музики. Осмислення цієї проблеми здійснено в наукових працях у різних аспектах: філософському (М. Каган, Г. Лотце, Р. Шульга та ін.), психологічному (Б. Ананьєв, М. Гальперін, Б. Додонов, О. Леонтєв, В. Мухіна, Д. Узнадзе), естетичному (Т. Адорно, Ю. Борєв, А. Гулига, В. Корнієнко, Н. Михєєва, Л. Столович, Ф. Фішер), соціологічному (Е. Алексєєв, П. Андрукович, Г. Головинський, М. Іллє, О. Семашко, В. Цукерман) та педагогічному (В. Сухомлинський, О. Ростовський, Д. Кабалецький та ін.). Для вирішення окресленої проблеми, на думку науковців, необхідне якісне вдосконалення цілеспрямованого керівництва педагогічним процесом шляхом активного використання кращих музичних зразків різних жанрів, стилів і напрямів.

Формування цілей статті. Визначення різних підходів щодо умов розвитку ціннісних орієнтацій молодших школярів на уроках музики та в позакласній роботі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На основі теоретичного аналізу наукових першоджерел, вивчення практичного досвіду вчителів музики, власних спостережень нами були виділені умови, які, на наш погляд, є найсуттєвішими для інтенсифікації процесу формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музики засобами різних музичних напрямів:

- створення позитивної атмосфери навчання;
- індивідуально-особистісний підхід до учнів;
- досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учнів в навчальному процесі [1].

Розглянемо докладніше визначені умови. Створення позитивної атмосфери навчання орієнтує педагога на забезпечення такого характеру взаємодії на уроці, при якому повністю виключаються в учнів страх, побоювання за невдалі дії, скутість. На будь-яких заняттях не можна не реагувати на залякування учнів, їх приниження, образи. Надто критичне ставлення до учнів призводить до їх художньо-творчої неспроможності. Якщо той, хто займається музичною діяльністю, буде невпевненим у

власних можливостях, скоріш за все процес навчання не буде продуктивним. Страх сковує творчу ініціативу, не дає можливості розкритись художнім потенціалам учня. Реалізація художньо-творчих задатків в умовах хвилювання, невпевненості, відчуття психологічного дискомфорту виступає руйнівним фактором.

На уроках музики в початковій школі має панувати заохочення, підтримка найменших спроб учнів до самостійних дій, до вираження власної думки, до висловлення свого судження. В арсеналі вчителя має переважати підтримка, а не критика, відзначення кращого, а не гіршого, спрямованість на похвалу, а не на засудження. Учитель, який налаштований на позитив, побачить в учнів перш за все їх навчальні досягнення, підтримає бажання вчитися, підкреслить у взаємовідносинах повагу до художніх спроб, до мистецьких успіхів, бодай найменших. Грубі зауваження, окрик неприпустимі на уроці музики.

Загалом, якщо учитель дбає про доброзичливі стосунки у навчальній співпраці з учнями, він намагатиметься виходити з позитивного бачення учня, з відкриття у нього кращих рис, здібностей, художніх можливостей.

Індивідуально-особистісний підхід до учнів актуалізує індивідуалізацію і диференціацію навчально-виховного процесу. Така організація освітнього процесу припускає виявлення інтересів, можливостей, запитів учнів та їх реалізацію в шкільних умовах [2].

Під час спілкування з дітьми ми повинні її забезпечити відчуттям психологічної захищеності, довірою до світу, радістю існування; формувати початок особистості, базис особистісної культури; розвивати її індивідуальність.

Спілкуючись із дітьми, має відчуватися співпраця, створення і використання ситуацій, що вимагають від дітей вияву інтелектуальної й моральної активності, самостійності; використання різноманітних стилів спілкування з дитиною і їх варіювання.

Позиція педагога в спілкуванні: погляд на дитину як на рівноправного партнера в умовах співпраці, заперечення маніпулятивного підходу до дітей, орієнтація на інтереси дитини і перспективи її розвитку.

Ця особистісно орієнтована модель взаємодії вчителя і учня є свого роду альтернативою щодо широко застосовуваної навчально-дисциплінарної моделі.

Реалізація особистісно орієнтованої моделі взаємодії вчителя з учнями дозволяє застосовувати так зване правило трьох "П": порозуміння, похвала, підтримка.

Скажімо, порозуміння означає вміння бачити дитину “зсередини”, дивитися на світ одночасно з обох точок зору – власної і дитячої, бачити спонукальні мотиви, що рухають дітьми; дізнаватися про потреби і прагнення дитини, орієнтуватися на них у своїх думках і оцінках; уміти відсторонюватися від власних уявлень і спонукань, занурюватися у світ уявлень і спонукань дитини. Іншими словами, необхідно розвивати у педагогів здібності до “децентрації”.

Похвала означає, безумовно, позитивне ставлення до учня, її індивідуальності, незалежно від того, чи радує вона в певний момент учителя, чи ні, визнання її унікальності. Позитивне ставлення означає, що “я ставлюся до тебе добре, незалежно від того, впорався ти з цим завданням чи ні” [4]. Необхідно, щоб дитина відчувала, що її сприймають або люблять незалежно від того, яких “показників” вона досягла в тій чи іншій справі. Визнання унікальності дитини – це здатність роздивитися закладений у дитині потенціал розвитку, своєрідність і несхожість, властиві кожній особистості.

Підтримка по суті своїй тотожна наявності в учня права голосу у вирішенні тих або інших проблем. Звичайно, не можна цілком і повністю зрівняти права учня і вчителя, проте певні, хоча б у вигляді дорадчого голосу, учень повинен мати і з цих питань. Навчальні ситуації можуть і мають бути подані вчителями як такі, що допускають вибір.

Основними характеристиками індивідуально-особистісного підходу до учнів є:

- дбайливе ставлення до учня за принципом “не нашкодь”, коли під час планування і здійснення виховних дій, запобігається ризик нанесення учневі душевної травми. Принципово важлива віра в сили учня, яка забезпечується, перш за все, адекватною оцінкою того, що вже в ній є, відмовою від переконання у своїй перевазі над дитиною і погляду на неї як на істоту, менш досконалу;

- не директивна дія на учня, а створення середовища, яке стимулює позитивні зміни в її поведінці і ставленні до світу. Дії вчителя при цьому скеровані на підвищення статусу, організацію її підтримки з боку інших дітей, надання права самостійно вирішувати конфліктні ситуації.

Отже, індивідуально-особистісний підхід до учнів на уроці музики передбачає вивчення музичних задатків та здібностей дитини, музичних нахилів і уподобань; заохочення до активної музичної діяльності; допомогу в усвідомленні учня себе як особистості через

забезпечення самореалізації в музичній діяльності.

Довгий час в практичній педагогіці панував авторитарний стиль, при якому учні беззаперечно мали приймати міркування і поради викладача як найбільш вірні, влучні, найдоцільніші. Практика взаємодії “викладач-учень”, що існувала раніше, надто мало враховувала власну думку учнів, їхні творчі підходи до досягнення мистецтва, відводячи учням, нехай і ненавмисно, до ролі підлеглих. Для того, щоб досягти результативності навчання музичному мистецтву важливо знайти такий характер спілкування, при якому б самостійні творчі пошуки учнів не нівелювались [5]. Звичайно, художній досвід викладача значно ширший і багатший, отже, проблема педагогічного керівництва, навіть при паритетному спілкуванні, залишається. Але при цьому не абсолютизується роль учителя і не відкидаються власні міркування учнів, їхні художні смаки й уподобання. Процес навчання будується так, що учні із пасивних об’єктів перетворюються на активних суб’єктів, від яких залежить не тільки результативність навчання, але й характер спільної діяльності з викладачем. Спілкування учнів і вчителів на діалогічних засадах передбачає – у того, хто навчається, зберігається право на істину, на адекватну естетичну оцінку і вибір художніх цінностей. Змістом взаємодії викладача і учнів стає обмін думками, художніми ідеями, оцінювальними підходами до мистецтва.

Досягнення діалогічної взаємодії в процесі мистецького навчання реалізується під час забезпечення художньо-емоційного контакту між педагогом і вихованцями; максимальної активізації художньої ініціативи учнів; емпатійного психологічного усвідомлення учителем внутрішнього світу вихованців.

Учитель, який не цікавиться естетичними уподобаннями учнів, способами їх художньо-творчого мислення тощо, ризикує перетворитися на формального викладача, що не тільки не сумісне із специфікою навчання мистецтва, а й шкідливе для цього процесу. Небажання усвідомити витоки естетичної реакції учнів, натомість нав’язування власного відчуття мистецьких образів, може спровокувати вульгаризацію, спрощення естетичного відгуку на мистецькі явища в учнів підліткового віку, спонукати надуманість, неприродність, навмисність естетичної реакції.

Забезпечення діалогічної взаємодії з учнями неможливо досягти, якщо учитель не володіє технікою педагогічного спілкування, не вміє свідомо відрегулювати міжособистісні стосунки.

Для того, щоб перетворити учня в ініціативного партнера музично-творчого процесу, педагог-музикант має опанувати цілу низку специфічних професійних умінь. Техніка створення навчального діалогу передбачає вміння сформулювати питання, поставити його в потрібному ракурсі і в потрібний момент, вміння уважно вислухати, щиро цікавлячись змістом як словесної відповіді, так і художньо-творчого самовираження учнів, дати можливість учням розкритись, виявити власне розуміння мистецьких явищ. Важливим є здатність до тактовної корекції навчальних пошуків, вміння створити серйозно-вдумливу, ділову і разом з тим доброзичливу, натхненну атмосферу уроку.

Педагогічний артистизм, мовленнєва культура – це саме ті складові професіоналізму учителя музики, що дозволяють йому успішно реалізовувати завдання діалогічної взаємодії з учнями, уникати їх суто підпорядкованої, пасивної ролі, свідомо створювати і керувати розвитком навчальних ситуацій у процесі уроків музики таким чином, щоб учні проявляли ініціативу [4, 206].

Висновки. Розглянуті педагогічні умови тісно пов'язані між собою. Порушення навіть однієї з них під час формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музики, може негативно вплинути на перебіг цього процесу.

Таким чином, ефективність формування ціннісних орієнтацій підлітків на уроках музики значно підвищиться завдяки дотриманню таких педагогічних умов, як: створення позитивної атмосфери навчання; індивідуально-особистісний підхід до учнів; досягнення діалогічних засад взаємодії учителя й учнів у навчально-виховному процесі.

Література

1. Апраксина О.А. *Методика музикального виховання в школі: Учебное пособие* / О.А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1983.

2. Асаф'єв Б.В. *Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании* / Б.В. Астафьев. – Л.: – М.: Музыка, 1990. – 151 с.

3. Костюк О.Г. *Сприймання музики і художня культура слухача* / О.Г. Костюк. – К.: Наук. думка, 1965. – 117 с.

4. Падалка Г.М. *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін)* / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

5. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник* / Ольга Петрівна Рудницька. – К.: Інтерпроф, 2002. – 270 с.

References

1. Apraksina O.A. (1983). *Metodika muzykalnogo vospitaniya v shkole: Uchebnoe posobie [Methods of education in the school musical: Uchebnoe posobyie]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].

2. Asafev B.V. (1990). *Izbrannye stati o muzykalnom prosveshchenii i obrazovanii [Favourites articles about musical Enlightenment and Education]*. L. – M.: Muzyka, 151 p. [in Russian].

3. Kostiuk O.H. (1965). *Sprymannia muzyky i khudozhnia kultura slukhacha [Perception of music and art culture listener]*. Kyiv: Nauk. dumka, 117p. [in Ukrainian].

4. Padalka H.M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dysyplin) [Art Pedagogy (Theory and methods of teaching art subjects)]*. Kyiv: Osvita Ukrainy, 274 p. [in Ukrainian].

5. Rudnytska O.P. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska: Navch. posibnyk [Pedagogy: general and artistic: Manual]*. Kyiv: Interprof, 270 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2017

“Слідкуй за своїми думками; вони стануть словами.
Слідкуй за своїми словами; вони стануть діями.
Слідкуй за своїми діями; вони стануть звичкою.
Слідкуй за своїми звичками; вони стануть образом.
Слідкуй за своїм образом; він стане долею”.

Лао-Цзи
китайський філософ

